IE — IMPULS EXTRA

De Euregio als leef-, herstel- en verblijfsregio

Inleiding - De veranderende samenleving

Europa staat aan het begin van een ingrijpende demografische verandering. Nederland, België en Duitsland krijgen de komende decennia te maken met een sterk groeiend aandeel oudere inwoners. Het gaat daarbij niet alleen om meer mensen boven de vijfenzestig jaar, maar vooral om de groei van de oudste leeftijdsgroepen. In Nederland zal het aandeel 65-plussers rond 2040 ongeveer een kwart van de bevolking bedragen, terwijl het aantal tachtigplussers naar verwachting in de twee decennia daarvoor verdubbelt.

Deze ontwikkeling wordt meestal beschreven als een vraagstuk van zorg. Er zijn meer zorgvoorzieningen nodig, meer personeel, meer geschikte woningen en meer capaciteit voor behandeling en ondersteuning. Dat perspectief is begrijpelijk, maar het maakt de opgave ook kleiner dan zij werkelijk is. Want wanneer mensen langer leven, verandert niet alleen de behoefte aan zorg. Ook de manier waarop mensen wonen, herstellen, verblijven, bewegen, ontmoeten en ouder worden verandert.

Daarmee ontstaat een ruimtelijke en maatschappelijke vraag die verder reikt dan de zorg zelf. In welke omgeving willen wij ouder worden? Waar kunnen mensen verblijven, herstellen en elkaar ontmoeten? Welke betekenis hebben landschap, klimaat, voeding, cultuur, architectuur en sociale omgeving voor de kwaliteit van dat langere leven?

Juist hier wordt de betekenis van een regio zichtbaar. Een regio kan meer zijn dan een verzameling gemeenten, voorzieningen en economische sectoren. Zij kan een samenhangend leefgebied vormen waarin verschillende kwaliteiten elkaar versterken. Dat vraagt echter om een andere manier van kijken. Niet beginnen met de vraag wat er nog moet worden gebouwd, maar eerst onderzoeken wat er al aanwezig is.

De Euregio Maas-Rijn is in dat opzicht bijzonder. Hier komen Nederland, België en Duitsland samen in een gebied waarin steden, landschap, landbouw, wijnbouw, gastronomie, cultuur, religie, industrie, mijnbouw, architectuur, historische thermie, zorg en infrastructuur al eeuwenlang met elkaar verweven zijn.

De vraag is daarom niet of deze regio nog een nieuwe identiteit moet krijgen. De vraag is wat er al aanwezig is en welke nieuwe betekenis daaruit kan ontstaan.

Dat is de gedachte achter IE — Impuls Extra.

IE staat niet voor het toevoegen van een zoveelste voorziening aan een bestaande regio. Het gaat om het zichtbaar maken van een extra werking die ontstaat wanneer bestaande kwaliteiten opnieuw met elkaar worden verbonden. De regio hoeft daarvoor niet opnieuw te worden uitgevonden. Zij moet eerst opnieuw worden gelezen.

Vanuit die gedachte begint dit essay niet met een plan, maar met de regio zelf.

Een regio die er al is

Een regio hoeft niet eerst iets nieuws te worden om nieuwe betekenis te krijgen. Soms ligt de grootste ontwikkelingskracht juist in wat al aanwezig is, maar nog onvoldoende als samenhangend geheel wordt gezien. Dat geldt in bijzondere mate voor het gebied rond Maastricht, Luik, Heerlen, Aken en Spa. Op relatief korte afstand komen hier kwaliteiten samen die elders vaak afzonderlijk voorkomen: een bijzondere ondergrond, een rijke thermale geschiedenis, een gevarieerd landschap, historische steden, een uitzonderlijke bouw- en architectuurcultuur, religieus en cultureel erfgoed, landbouw, wijnbouw, gastronomie, zorg, kennis en een reeds aanwezige toeristische infrastructuur.

De huidige landsgrenzen vertellen maar een deel van het verhaal. De Maas, de heuvels, de bodem, de handelsroutes, de landbouwgebieden, de steden en de culturele ontwikkelingen hebben zich nooit volledig aan de latere grenzen tussen Nederland, België en Duitsland gehouden. De regio is daardoor ouder dan de staten waarvan zij nu deel uitmaakt. Zij kan worden beschouwd als een historisch en landschappelijk geheel waarin verschillende culturen en ontwikkelingsfasen in elkaar grijpen.

De vraag die zich daarom aandient is niet allereerst wat hier nog moet worden gebouwd. De interessantere vraag is wat er kan ontstaan wanneer wordt gekeken naar wat deze regio al in zich draagt en wanneer die bestaande kwaliteiten opnieuw met elkaar in verband worden gebracht.

Een landschap met duizenden jaren geschiedenis

Wie de regio vanuit dat perspectief bekijkt, ziet een landschap waarin duizenden jaren menselijke geschiedenis nog altijd aanwezig zijn. Lang vóór de huidige steden ontstonden hier nederzettingen en verbindingen. De Romeinen legden wegen aan, ontwikkelden nederzettingen en herkenden de betekenis van de thermale bronnen van onder meer Aken en Heerlen. In de eeuwen daarna werden kerken, abdijen, kloosters, kastelen en dorpen gebouwd en groeiden steden uit tot regionale centra.

Later veranderde het gebied opnieuw door handel, industrialisatie, spoorwegen en mijnbouw. De twintigste eeuw bracht vervolgens nieuwe stedelijke ontwikkelingen en een verdere verandering van het landschap. Al deze perioden hebben hun sporen nagelaten. Daardoor is de regio niet alleen een aantrekkelijk landschap, maar ook een landschap waarin de geschiedenis nog zichtbaar en beleefbaar is.

Juist die opeenstapeling maakt haar bijzonder. Het verleden bevindt zich hier niet uitsluitend in musea. Het ligt in wegen, steden, dorpen, gebouwen, landschapsstructuren en bodem. De geschiedenis is onderdeel geworden van de plaats zelf.

Een uitzonderlijke bouw- en architectuurcultuur

Dat wordt misschien nergens duidelijker dan in de gebouwde omgeving. De regio kan worden gelezen als een groot architectonisch archief waarin verschillende tijden naast en over elkaar heen bestaan. Romeinse infrastructuur, middeleeuwse kerken, abdijen en kloosters, kastelen, vestingwerken, historische dorpen, vakwerkbouw, boerderijen, stedelijke bebouwing, negentiende-eeuwse architectuur, industriële gebouwen, mijnarchitectuur, kuuroordarchitectuur en hedendaagse gebouwen vormen samen een geschiedenis van het bouwen.

Het bijzondere is daarbij niet alleen de aanwezigheid van afzonderlijke monumenten. Het gaat om de bouwcultuur die uit deze geschiedenis spreekt. Gebouwen zijn hier steeds ontstaan vanuit omstandigheden die al aanwezig waren: bodem, materiaal, klimaat, landschap, economie, religie, gebruik en cultuur. De gebouwde omgeving laat daardoor zien hoe de mens zich gedurende lange tijd tot zijn plaats heeft verhouden.

Architectuur kan hier worden ervaren als iets dat niet los van de omgeving staat, maar daaruit voortkomt. Dat maakt de regio ook voor de architectuur zelf interessant. Zij laat zien dat bouwen niet uitsluitend het realiseren van afzonderlijke ontwerpen is, maar onderdeel kan zijn van een veel langere wisselwerking tussen mens, plaats en tijd.

Ook de thermale traditie heeft haar eigen architectuur voortgebracht. Aken en Spa laten zien hoe water, gezondheid, verblijf, landschap en stedelijke ontwikkeling gedurende lange tijd met elkaar konden worden verbonden. Daarmee vormt de thermale geschiedenis een van de vele lagen waaruit de regionale identiteit is opgebouwd.

De ondergrond als drager

Onder het landschap ligt een tweede geschiedenis die de regio haar bijzondere karakter heeft gegeven. In Zuid-Limburg werd de ondergrond in de negentiende en twintigste eeuw de basis van de mijnbouw. De aarde werd letterlijk opengemaakt en de ondergrond werd een economische machine. Schachten, galerijen en infrastructuur verbonden het landschap met een industriële economie die het gebied ingrijpend veranderde.

Met het verdwijnen van de mijnbouw verdween de ondergrond echter niet. Het water bleef aanwezig, evenals temperatuurverschillen, ondergrondse structuren en kennis over het geologische systeem. De ontwikkeling van mijnwater als bron voor thermische energie laat zien dat de ondergrond opnieuw betekenis kan krijgen.

Daarmee ontstaat een opmerkelijke historische overgang. Waar de ondergrond vroeger werd gebruikt om grondstoffen aan de aarde te onttrekken, kan zij nu opnieuw betekenis krijgen voor energie en regionale ontwikkeling. De beweging van extractie naar regeneratie opent daarmee een nieuw perspectief op de ondergrond.

Dat is meer dan een technische ontwikkeling. Het is een verandering in de betekenis van de plaats. Wat vroeger de drager was van een uitputtende economie, kan opnieuw onderdeel worden van een economie die gericht is op de toekomst en op leefbaarheid.

Landschap, landbouw en wijnbouw

Boven de grond is een vergelijkbare samenhang zichtbaar. De heuvels, dalen, lössgronden, rivieren, bossen en hellingen hebben niet alleen het aanzien van de regio bepaald, maar ook de manier waarop mensen er wonen en werken. Het landschap heeft de landbouw, de nederzettingen en de economie mede gevormd.

De wijnbouw maakt dat bijzonder zichtbaar. Op de hellingen van Zuid-Limburg is een cultuurlandschap ontstaan waarin bodem, klimaat, hoogte, waterhuishouding en menselijke kennis samenkomen. De wijnstok is daarmee niet alleen een landbouwgewas, maar onderdeel van een veel groter geheel waarin landschap, landbouw, cultuur en economie elkaar raken.

Ook hier ontstaat een keten die verder reikt dan het product zelf: bodem wordt landbouw, landbouw wordt voeding, voeding wordt gastronomie en gastronomie wordt onderdeel van verblijf en cultuur. De wijngaard is daarmee tegelijkertijd landbouw, landschap, economie en beleving.

Hetzelfde geldt voor andere regionale producten. Wanneer lokale landbouw, voedselproductie en gastronomie met elkaar worden verbonden, ontstaat een regionale voedselcultuur die niet alleen economisch betekenis heeft, maar ook iets zegt over de identiteit van de streek.

Voeding en gezondheid

Daarmee raakt de regio aan een andere belangrijke ontwikkeling: de relatie tussen voeding en gezondheid. Wanneer gezondheid niet uitsluitend wordt benaderd vanuit behandeling, maar ook vanuit de kwaliteit van het dagelijks leven, krijgt voeding vanzelf een bredere betekenis.

Regionale landbouw, biologische en natuurinclusieve productie, lokale verwerking en seizoensgebonden voeding kunnen onderdeel worden van een omgeving waarin gezondheid niet alleen binnen een instelling wordt benaderd. Het voedsel op het bord kan dan opnieuw worden verbonden met het landschap waaruit het afkomstig is.

Zo ontstaat een lijn van ondergrond naar landschap, van landschap naar landbouw, van landbouw naar voeding en uiteindelijk van voeding naar de mens.

De regio bezit daarmee niet alleen economische en toeristische kwaliteiten, maar ook voorwaarden voor een leefomgeving waarin gezondheid en leefbaarheid een plaats kunnen krijgen.

Cultuur, religie en betekenis

De rijkdom van de regio beperkt zich echter niet tot landschap en bouwen. Ook de culturele en religieuze geschiedenis heeft diepe sporen nagelaten. Kerken, kloosters, abdijen, kapellen, bedevaartplaatsen en andere plekken van bezinning maken deel uit van het landschap. Daarnaast hebben kunst, muziek, ambacht, tradities en het dagelijks leven ieder hun eigen regionale uitdrukking gekregen.

Daarmee bezit de regio ook iets wat moeilijk in economische termen is te vangen: de mogelijkheid om ergens niet alleen te verblijven, maar ook iets te ervaren, te overdenken en betekenis te geven.

Een regio die uitsluitend wordt ingericht voor consumptie en vermaak blijft oppervlakkig. Een regio die ook ruimte biedt voor geschiedenis, cultuur, stilte, ontmoeting en bezinning krijgt een andere diepte.

Juist de combinatie van deze verschillende lagen maakt de Euregio interessant als leefomgeving.

Vijf steden, één regionale wereld

Binnen die grotere samenhang nemen Maastricht, Luik, Heerlen, Aken en Spa ieder een eigen positie in. Hun kracht ligt niet in het feit dat zij hetzelfde bieden, maar juist in hun verschillen.

Maastricht vertegenwoordigt een rijke stedelijke geschiedenis, architectuur, cultuur, gastronomie en verblijf. Luik brengt een krachtige stedelijke cultuur, kunst, industriegeschiedenis en de Maas als stedelijke drager. Heerlen draagt de geschiedenis van de mijnbouw, de transformatie van een voormalige industrieregio en de ontwikkeling van thermische infrastructuur uit de ondergrond. Aken brengt de geschiedenis van Karel de Grote, zijn uitzonderlijke architectuur, wetenschap, universiteit en eeuwenoude thermale traditie samen. Spa vertegenwoordigt de Europese kuurtraditie waarin water, gezondheid, verblijf en landschap al eeuwen met elkaar verbonden zijn.

De steden hoeven elkaar daarom niet te beconcurreren. Hun verschillen kunnen juist hun gezamenlijke kracht vormen. Wat de ene stad niet heeft, kan de andere bieden. Een bezoek aan Maastricht kan worden verbonden met Aken, Luik met Heerlen, Spa met het Zuid-Limburgse landschap. De afzonderlijke steden worden zo onderdelen van een groter regionaal geheel.

De bezoeker hoeft daardoor niet langer uitsluitend een stad te bezoeken. Hij kan een regio ervaren.

Van toerisme naar verblijf

Dat geeft ook een andere betekenis aan toerisme. Toerisme hoeft niet uitsluitend te betekenen dat iemand een bezienswaardigheid bezoekt en vervolgens weer vertrekt. In een regio met deze dichtheid aan steden, landschap, cultuur en voorzieningen kan het gaan om tijdelijk leven in een andere omgeving.

Een verblijf kan bestaan uit wandelen en fietsen, het bezoeken van historische plaatsen, het ervaren van architectuur, het ontdekken van wijnbouw en regionale gastronomie, het bezoeken van musea en culturele instellingen, het gebruikmaken van thermale voorzieningen of eenvoudigweg het verblijven in het landschap.

De toeristische infrastructuur wordt daarmee onderdeel van een bredere verblijfsinfrastructuur. Hotels, restaurants, cultuur, recreatie, vervoer en landschappelijke voorzieningen hoeven niet ieder afzonderlijk een bestemming te vormen. Samen kunnen zij de kwaliteit van het verblijf bepalen.

Daarmee wordt ook duidelijk dat toerisme niet noodzakelijk een doel op zichzelf hoeft te zijn. Het kan een gevolg zijn van een regio die aantrekkelijk is om in te verblijven.

IE — Impuls Extra

Hier krijgt IE — Impuls Extra zijn betekenis.

IE is niet bedoeld als een nieuwe sector die boven op de bestaande regio wordt gelegd. Het begrip verwijst juist naar de extra werking die kan ontstaan wanneer bestaande kwaliteiten met elkaar worden verbonden.

De ondergrond bestaat al. Het landschap bestaat al. De steden bestaan al. De architectuur en cultuur bestaan al. De landbouw en wijnbouw bestaan al. De gastronomie bestaat al. De thermale traditie bestaat al. De zorg en kennis zijn al aanwezig. Ook de toeristische infrastructuur bestaat al.

Wat nog onvoldoende bestaat, is de samenhang waarin deze kwaliteiten elkaar bewust versterken.

Daarin ligt de impuls.

De ontwikkeling hoeft dus niet te beginnen met het toevoegen van steeds meer functies. Zij kan beginnen met het herkennen van de functies die er al zijn en met het onderzoeken van de relaties daartussen.

De extra waarde ontstaat dan niet door meer te maken, maar door beter te verbinden.

De grens als ontmoetingsruimte

Ook de grens krijgt binnen dit perspectief een andere betekenis. De verschillen tussen Nederland, België en Duitsland hoeven niet te worden opgeheven. Ze zijn juist onderdeel van de culturele rijkdom van de regio. Verschillende talen, keukens, bouwtradities, steden en historische ervaringen komen hier samen.

De grens kan daardoor worden beschouwd als een ontmoetingsruimte.

De Euregio wordt dan geen gebied waarin de verschillen verdwijnen, maar een gebied waarin de verschillen elkaar kunnen versterken. Maastricht, Luik, Heerlen, Aken en Spa blijven herkenbare plaatsen, maar kunnen tegelijkertijd deel worden van één grotere leefwereld.

Dat is misschien wel de meest interessante betekenis van grensoverschrijdende ontwikkeling: niet alles gelijk maken, maar verschillende kwaliteiten met elkaar verbinden.

De regio als leef-, herstel- en verblijfsregio

Wanneer al deze lagen samen worden bekeken, ontstaat een ander beeld van de Euregio. Zij is niet alleen een toeristische regio, geen zorgregio, geen wijnregio, geen cultuurregio en geen voormalige mijnregio. Zij is al deze dingen tegelijk.

Juist die gelaagdheid maakt haar bijzonder.

De regio kan daardoor een plaats zijn waar mensen wonen, werken, leren, bezoeken, verblijven en herstellen. Niet omdat daarvoor een volledig nieuwe omgeving moet worden gebouwd, maar omdat de bestaande omgeving daarvoor al veel voorwaarden bevat.

Daarmee ontstaat een regionaal potentieel dat verder reikt dan de afzonderlijke functies.

De betekenis van IE

IE — Impuls Extra betekent daarmee uiteindelijk iets anders dan een economische impuls in de gebruikelijke zin. Het gaat niet alleen om extra bezoekers, extra banen of extra investeringen. Het gaat om het zichtbaar maken van een potentieel dat ontstaat wanneer de bestaande kwaliteiten van een regio niet langer afzonderlijk worden beschouwd.

De impuls ontstaat uit de verbinding.

De ondergrond krijgt opnieuw betekenis door thermie. Het landschap krijgt betekenis door landbouw en verblijf. Landbouw krijgt betekenis door voeding en gastronomie. Steden geven toegang tot voorzieningen, cultuur en geschiedenis. Architectuur maakt de verhouding tussen mens en plaats zichtbaar. De grens brengt verschillende culturen bij elkaar.

Zo ontstaat een netwerk waarin verschillende kwaliteiten elkaar kunnen dragen.

En juist daarin ligt de extra werking.

De regio is er al

De grootste ontwikkelingskracht van deze regio hoeft daarom niet te liggen in het bouwen van iets dat nergens anders bestaat. Zij kan liggen in het opnieuw leren zien van wat hier al eeuwen aanwezig is.

Van de vroegste bewoning tot de Romeinse infrastructuur. Van middeleeuwse abdijen en steden tot kastelen en dorpen. Van mijnbouw tot thermie. Van landschap tot landbouw. Van wijngaard tot gastronomie. Van architectuur tot cultuur. Van Maastricht tot Luik, van Heerlen tot Aken en van Aken tot Spa.

Deze kwaliteiten bestaan niet los van elkaar. Zij zijn het resultaat van een lange wisselwerking tussen mens en plaats.

Wanneer die samenhang opnieuw wordt herkend, ontstaat ruimte voor een nieuwe regionale werking.

Daarmee wordt de vraag niet meer wat er op deze plaats nog moet worden toegevoegd.

De vraag wordt:

wat kan hier ontstaan wanneer datgene wat er al is, met elkaar wordt afgestemd?

Daarmee is een volgende stap voorstelbaar: het onderzoeken van een concrete regionale werking die op deze bestaande kwaliteiten kan voortbouwen.

De regio is er al.
De kwaliteiten zijn er al.
De werking moet nog ontstaan.

Tot slot

Dit essay is ontstaan vanuit de vraag wat een regio zelf al in zich draagt, voordat wordt bepaald wat eraan zou moeten worden toegevoegd. De beschouwing van de Euregio Maas-Rijn laat zien hoeveel historische, culturele, landschappelijke, architectonische,

economische en menselijke kwaliteiten hier reeds samenkomen. De gedachte van IE — Impuls Extra is vervolgens dat een nieuwe regionale werking niet noodzakelijk ontstaat door steeds meer toe te voegen, maar juist door bestaande kwaliteiten opnieuw met elkaar te verbinden.

De tekst is ontwikkeld en geredigeerd in samenwerking met ChatGPT, op basis van de inhoudelijke uitgangspunten, kennis en visie van Robert Geurten / NOVIOTECTO. ChatGPT heeft daarbij gefunctioneerd als denk- en redactiepartner; de inhoudelijke verantwoordelijkheid en uiteindelijke positie berusten bij de auteur.

NOVIOTECTO — Robert Geurten
Oktober 2026